

4. Spôsoby regulácie cien vo verejno-prospešných organizáciách a sieťový systém

I. regulácia cien

Verejno-prospešné organizácie – také organizácie, ktoré poskytujú statky a služby verejnoprospešného charakteru a sú financované úplne alebo čiastočne prostredníctvom rozpočtovej sústavy.

Charakter a druhy verejnoprospešných statkov, ktoré zabezpečujú prirodzené monopoly, vyžaduje, aby sa na ich financovaní podieľal určitou mierou aj štát. Tak je to aj v trhových ekonomikách, hoci finančný podiel má rôznu výšku.

V krajinách, kde existovalo takmer úplné štátne vlastníctvo, prispel štát za občanov v prípade všetkých statkov a služieb, ktoré mali povahu verejnoprospešných - či už v ekonomickej alebo sociálnej infraštruktúre. Ako to realizovať? Občania nemali vodu, plyn, elektrinu, cestovné a iné statky úplne zadarmo, ale tým, že určoval výšku týchto cien, ich vlastne reguloval. Ceny, ktoré spotrebiteľia platili, boli nízke a mali charakter maximálnych cien. Rozdiel medzi ekonomickou cenou, ktorá pokrývala náklady za službu alebo statok plus primeraný zisk a cenou, ktorú platitelia splatili, uhradil štát. Okrem toho pre niektoré sociálne skupiny obyvateľov sa uplatňovali navyše zľavy (napr. pri cestovnom).

Za roky centrálne riadenej ekonomiky v bývalej ČSFR nebolo možné, aby sa v rámci poskytovania verejnoprospešných statkov sformovali trhové prvky. Štátna správa a hospodárska činnosť splyvali tak, že všetko bolo direktívne riadené, ceny regulované a dotované rozpočtom. Podmieňoval to aj vysoký stupeň monopolizácie ekonomiky.

Zásadný obrat v tomto zaužívanom systéme urobila až liberalizácia cien, ktorá sa zaviedla k 1.1.1991. Tak sa zo dňa na deň zrútila regulačná bariéra, ktorá existovala desiatky rokov. Začala sa deregulácia.

Reguláciou v podmienkach SR rozumieme určenie alebo usmerňovanie dohodnutia cien cenovými orgánmi.

Regulačným orgánom, ktorý rozhoduje o spôsobe a výške regulovaných cien, je MF SR. K regulácii cien pristupuje v týchto prípadoch:

- ak vznikne mimoriadna trhová situácia = napr. extrémny vývoj cien na zahraničných trhoch s priamym dosahom na tuzemský trh, pri zmenách systémových opatrení štátu, ktoré majú vplyv na zmenu kurzu slovenskej koruny, v prípade zmeny daňových, colných, dotačných alebo iných predpisov)
- ak dôjde k ohrozeniu trhu vplyvom nedostatočne rozvinutého konkurenčného prostredia
- ak si to vyžaduje verejný záujem, ochrana spotrebiteľa a trhu, ide o vyrovnanie postavenia kupujúceho alebo predávajúceho pri tovare úplne alebo sčasti dotovaného z prostriedkov ŠR, štátnych fondov, MR, prípadne zdravotných či sociálnych poisťovní
- ak existujú technologické, organizačné a ekonomické väzby medzi predávajúcim a kupujúcim v nesúťaživom prostredí, ktoré vytvárajú prirodzený monopol

Spôsoby regulácie cien v SR:

1. **úradné učenie cien** – cena tovaru môže mať maximálnu cenu (,ktorú nemožno prekročiť), pevnú cenu (, ktorú nie je možné zmeniť) a cenu minimálnu (,ktorú nie je možné znížiť). MF môže naraz určiť minimálnu a maximálnu cenu pri tom istom tovare.
2. **vecné usmerňovanie cien** – určenie 3 podmienok: maximálny rozsah zvýšenia alebo zníženia cien, maximálny podiel premietnutia cien vstupov, záväzný postup pri tvorbe cien alebo jej kalkulácii
3. **časové usmerňovanie cien** – znamená: určiť minimálny časový predstih pred zvýšením ceny tovarov (najmenej 1 mesiac), minimálny čas, po uplynutí ktorého možno zvýšenie cien uskutočniť (najmenej 1 týždeň), časovo obmedzený zákaz opätovného zvýšenia ceny (najskôr po 6 mesiacoch)
4. **cenové moratórium** – časovo obmedzený zákaz zvyšovania cien vzhľadom na ceny pred účinnosťou moratória (najdlhšie na 6 mesiacov)

Regulácia cien v oblasti prirodzených monopolov sa uskutočňuje medzi predávajúcim a kupujúcim v nesúťaživom prostredí najmä v týchto oblastiach:

1. výroba, prenos a rozvod elektriny
2. výroba, skladovanie, prenos a rozvod plynu
3. výroba pitnej vody, rozvod, čistenie, odvádzanie odpadom
4. telekomunikačné a poštové výkony
5. prevádzkovanie a používanie železničnej dopravnej cesty
6. spracovanie ropy
7. prevádzkovanie vodných diel a vodnej dopravy
8. ťažba a dobýjanie nerastov a palív
9. MHD
10. výroba špeciálnej techniky
11. výkony rádiokomunikaácií a káblovej televízie

Uvedené činnosti majú regulovať ceny najmä za účelom utvárania alebo podpory súťaživého prostredia v súlade s osobitnými predpismi.

Okrem určenia cien, taríf a tarifných podmienok sa reguláciou rozumie aj:

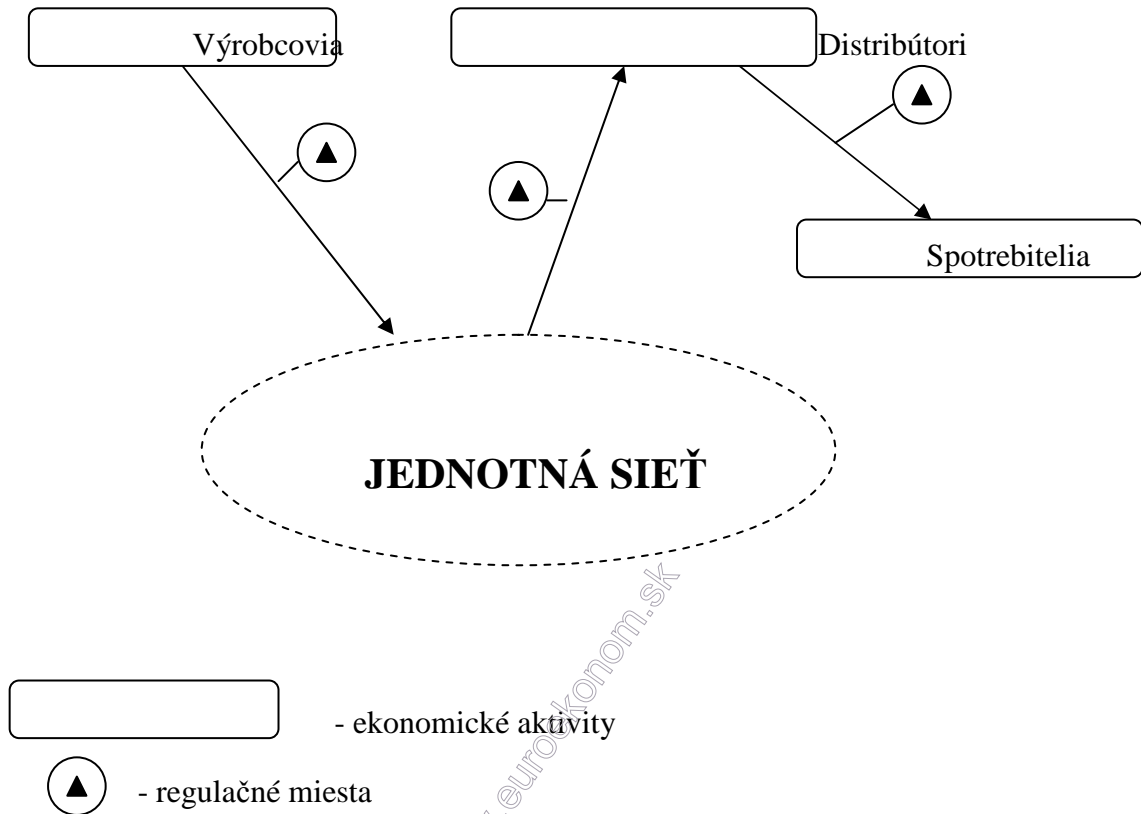
- určenie záväzných podmienok výroby, dodávok a nákupu
- určenie ekonomicky oprávnených nákladov a primeraného zisku vrátane rozsahu investícií, ktoré možno do cien a taríf započítať

Regulácia v oblasti cien je nevyhnutná na prekonanie ekonomických a sociálnych problémov transformácie.

II. sieťový systém

Ak poznáme na doteraz rozobrané verejnoprospešné podniky z hľadiska ich organizačného usporiadania, zistíme, že sú čiastočne alebo úplne prepojené technickou sústavou – sieťami. Znamená to, že ich spoločným znakom je tzv. **sieťový systém**. Zložky sú

pospájané infraštruktúrnou sieťou, ktorá tvorí základ poskytovaného verejnoprospešného statku. Kde možno sieťový systém uplatniť? Činnosti ako: doprava, spoje, zásobovanie teplom, elektrinou, palivom, plynom a pod.

Sieťový systém pozostáva:

- z výrobcov (vyrábajú alebo zabezpečujú daný predmet)
- z distribútorov (rozdeľujú produkt do oblastí spotreby)
- zo spotrebiteľov

Do týchto vzťahov a väzieb medzi jednotlivými zložkami siete vstupuje ako regulátor štát, a to tam, kde dochádza k predaju produktov. Vytvára tzv. regulačné miesta, odkiaľ ovplyvňuje ceny.

Jednotnú sieť tvoria:

- fyzické zložky - sú napr. cesty, koľajnice, vodiče elektrického prúdu, plynovody a pod.
- pravidlá prevádzky fyzických zložiek a ich používanie – tvoria právne predpisy a nariadenia, ktoré jednotne upravujú napr. za akých podmienok sa vyrába a rozvádza elektrická energia a pod.

Táto jednotná a fyzicky nedeliteľná sieť spája výrobcov a lokálnych distributérov do monolitných konglomerátov a z tohto hľadiska treba posudzovať aj regulovanie cien štátom.

Zásah do oblasti cien neumožňuje výrobcovi a distribútorovi uplatniť trhovú cenu, ktorá by bola väčšia, ako úradne určená maximálna cena. Prevádzkovateľ takýchto statkov a služieb si preto nárokuje poskytnutie dotácie zo ŠR alebo MR.

Dotácie môžu mať charakter:

- *priamej* = sa skrýva za maximálne určenou, čiže štátom regulovanou cenou, Nazývame to aj zvýhodnenie, napr. zľavy pre určité skupiny obyvateľstva na cestovnom
- *nepriamej finančnej dotácie* = sa nazýva aj ako krížová, predstavuje prerozdelenie v cenách

Kým priama dotácia predstavuje transfer z rozpočtu štátu alebo obce do príslušného sieťového systému, krížová dotácia do jednotného sieťového systému sa uskutočňuje prostredníctvom veľkoodberateľa.

www.euroekonom.sk